

Jan Blahoslav a jeho obrazy v českém dějepisectví a ve společnosti

Zdeněk R. Nešpor

Abstract: Jan Blahoslav and His Images in Czech Historiography and Society

Jan Blahoslav is considered an important Czech humanist of the 16th century and one of the key figures of the (original) Unity of Brethren. However, he only became widely known at the end of the 18th and in the 19th centuries, and subsequently received broad, albeit rather fitful attention from historians. The author analyses the development of Blahoslav research in both national and confessional historiography, emphasizing the key steps in works by A. Gindely in the 19th century, Book on Blahoslav (1923), biography by J. Janáček (1966), new conference proceedings (1971), and most recently a monograph by J. Just (2019). Blahoslav's broader reception in the Protestant church and Czech national environment is also outlined. The author shows that in some respects Blahoslav's work was overestimated, which, however, does not diminish his importance for the formation of the national Reformation, especially the Bible translation tradition.

Keywords: Blahoslav Jan; Unity of the Brethren; Czech reformation; religious history; Bohemian Lands

DOI: 10.14712/27880796.2026.1

Úvod

Pomineme-li světoznámého a i na bankovkách zvěčnělého Komenského, případně „duchovního otce“ Petra Chelčického, který ovšem nebyl než právě předchůdcem, jako jediný další šířeji veřejně známý představitel staré Jednoty bratrské bývá uváděn Jan Blahoslav. A to již od národního znovuzrození v 19. století, kdy společně s J. A. Komenským a Karlem starším ze Žerotína jako jediní bratři vstoupili na 72 votivních tabulí Národního muzea, až po současná média, encyklopedie a učebnice dějepisu.¹ Je to přitom trochu paradox, protože při vši úctě k Blahoslavovi a jeho dílu měla Jednota

1 Srov. také heslo Noemi Rejchrtové „Jednota bratrská“ v internetové *Religionistické encyklopedii* [online], [cit. 4. 5. 2022], dostupné z: [https://rg-encyklopedie.soc.cas.cz/index.php/jednota_bratrsk%C3%A1_\(JKI-K\)](https://rg-encyklopedie.soc.cas.cz/index.php/jednota_bratrsk%C3%A1_(JKI-K)); původně ve slovníku *Judaismus – Křesťanství – Islám*, Olomouc: Nakl. Olomouc, 2003, 325, kde jsou jmenovitě uvedeni B. Lukáš, Blahoslav a Komenský.

významnější a originálnější teology, schopnější organizátory i důležitější další představitele.

Blahoslav jistě patřil mezi nejznámější a nejdůležitější představitele Jednoty, jako vyslanec a biskup i jako spisovatel a překladatel Písma byl do značné míry tvůrcem a jako archivář a historik také strážcem jejího odkazu. Přeci jen však z dnešního pohledu co do historického významu zastíněn jinými, ještě důležitějšími postavami jak z náboženského, tak kulturního hlediska. Ostatně i jeho asociace s humanistickým vzděláním v Jednotě a s bratrskými školami v Prostějově a Ivančicích, neřku-li s kralickou Šestidílkou, byla nutně jen částečná. V tomto příspěvku budu sledovat, jak probíhalo jeho „objevování“ moderním českým dějepisectvím a prezentace v širším vzdělaneckém, církevním i lidovém prostředí. Prostřednictvím toho se pokusím odpovědět na otázku, proč se právě Jan Blahoslav stal takto emblematickou postavou Jednoty bratrské.

Blahoslav jako předmět zájmu historiků

Byl-li Komenský alespoň pro své pedagogické spisy po celý raný novověk i u konfesioních oponentů ctěnou autoritou, „ostatek“ někdejší Jednoty bratrské prakticky až do první poloviny 19. století nikoho jiného než protestantské následovníky (akcentující ovšem i různé jiné verze reformace) nevzrušoval, respektive ani nezajímal. Starou Jednotu „objevili“ teprve němečtí romantici a z jejich podnětu i čeští obrozenci, od jejichž díla lze již vést víceméně souvislou linii zájmu – nebo dokonce několik takových linií – moderního dějepisectví o tento předmět českých nejen církevních dějin.² V tomto kontextu se rozvíjel i historiografický zájem o život a činnost Jana Blahoslava, od počátku usnadněný ostatně i tím, že jmenovaný po sobě zanechal řadu písemností a jako jeden z mála bratří neváhal svá literární díla podpisovat.³

2 Nejnověji Zdeněk R. Nešpor, Die Brüderunität in der modernen tschechischen Geschichtsschreibung, in: Joachim Bahlcke – Jiri Just – Martin Rothkegel (eds.), *Konfessionelle Geschichtsschreibung im Umfeld der Böhmischen Brüder (1500–1800). Traditionen – Akteure – Praktiken*, Stuttgart: Harrassowitz Verlag, 2022, 481–513.

3 Velmi dobrý přehled staršího bádání podává František Chudoba, Jak přibývalo vědomostí o Janu Blahoslavovi od doby obrozenské, in: Václav Novotný – Rudolf Urbánek (eds.), *Sborník Blahoslavův (1523–1923). K čtyřstému výročí jeho narozenin*, Písek: Výbor pro postavení pomníku Blahoslavova, 1923, 1–33; srov. také Jan Jakubec, *Dějiny literatury české I. Od nejstarších dob do probuzení politického*, Praha: Jan Laichter, 1929, 673–676.

V Blahoslavově případě obrozence (a toleranční polemiky⁴) navíc předešel Rafael Ungar, který se o něj zajímal v souvislosti s českým překladem Nového zákona,⁵ i když podrobnější zpracování jeho životopisu bylo až dílem Antonína Gindelyho, který jej v dále rozpracované podobě zařadil také do svých *Dějin českých bratří*.⁶ V *Pramenech k dějinám českých bratří* Gindely vydal rovněž výběr z jeho církevněorganizačních a cestovatelských zpráv,⁷ zatímco již dříve Josef Franta Šumavský publikoval *Život Jana Augusty*, Blahoslavovi neprávem (již Jungmannem) připisovaný.⁸ Pokračováním těchto snah byly ve druhé polovině 19. století další životopisné i literární- a hudebněhistorické práce Františka A. Slavíka, Josefa Jirečka a Otakara Hostinského, zohledňující bratrské nekrologium i prameny ochranovského archivu, stejně jako podrobnější studium Blahoslavovy literární tvorby tištěné i rukopisné.⁹ Vedle autorství Augustova životopisu se přitom polemizovalo zejména o *Historii fratrum Bohemicorum*,¹⁰ o Blahoslavově údajném šlechtickém původu i o jeho sourozencích, zatímco alespoň nominální znalost spisovatele, biskupa Jednoty a překladatele Nového zákona již na konci 19. století pronikla do širšího společenského povědomí. František Chudoba si ovšem právem stěžoval,

4 Srov. Zdeněk R. Nešpor, Českého Siona spisba bojovná aneb protestantské polemiky toleranční doby, *Kuděj* 8 (2006/2), 54–78.

5 R. K. Ungar, *Allgemeine böhmische Bibliothek*, Prag: Schönfeld, 1786, 104. Ungarův zájem byl ovšem mezi osvícenci zcela ojedinělý, srov. jedinou zmínku o Blahoslavovi (v této epoše) v František Kutnar, *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus. Příspěvek k národnímu a společenskému obsahu češství doby obrozenské*, Praha: Karolinum, 2003, 342, respektive úplnou absenci v Jan M. Lochman, *Náboženské myšlení českého obrození I. Kořeny a počátky*, Praha: Kalich, 1952.

6 Antonín Gindely, Životopis B. Jana Blahoslava, *Časopis Musea Království českého* 30 (1856/1), 20–44; (1856/2), 3–23; týž, *Böhmen und Mähren im Zeitalter der Reformation. Geschichte der böhmischen Brüder I.–II.*, Prag: Carl Bellmann, 1857–58, zde zejm. I., 365; II., 68.

7 Anton Gindely, *Quellen zur Geschichte der böhmischen Brüder vornehmlich ihren Zusammenhang mit Deutschland betreffend*, Wien: Kaiserlich-Königliche Hof- und Staatsdr., 1859.

8 Jan Blahoslav, *Život Jana Augusty, staršího a správce gednoty bratrské v Čechách*, Praha: Josefa wdowa Fetterlowá, 1837; zde s. xi i odkaz na Herderovo superlativní hodnocení Jednoty bratrské.

9 Fr. A. Slavík, Jan Blahoslav a bratři čeští, *Osvěta* 3 (1873), 161–172; týž, Br. Jan Blahoslav, *Světlozor* 8 (1874), 147–148, 159–162; Josef Jireček, *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku I.*, Praha: B. Tempský, 1875, 74–84; Otakar Hostinský, *Jan Blahoslav a Jan Josquin. Příspěvek k dějinám české hudby a theorie umění XVI. věku*, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1896.

10 Jaroslav Goll, Br. Jana Blahoslava spisy historické, *Časopis Musea Království českého* 51 (1877), 325–333; srov. Chudoba, Jak přibývalo vědomostí, 24–32.

že to nevedlo k většímu zájmu o vydávání Blahoslavových spisů, natož k jejich obecnějšímu studiu.¹¹

Mohutný impuls k dalšímu zájmu o Blahoslavův život, působení i dílo přineslo čtyřsté výročí jeho narození v roce 1923. Vznik národního státu a poválečná společenská konsolidace usnadnily novou vlnu studia, vedoucí jak k obnově někdejších polemik,¹² tak k přípravě zdařilého akademického sborníku za účasti historiků profánních i církevních (J. Bidlo, L. Calábek, F. Hrejsa, R. Urbánek), filologů a literárních historiků (F. Chudoba, M. Haškovec, M. Hýsek, F. Trávníček) i muzikologů (V. Helfert).¹³ Nebyli to sice všichni představitelé uvedených oborů, již se tehdy v Čechách a na Moravě badatelsky zabývali 16. stoletím, přesto však šlo o úctyhodné a současně ideově i metodicky různorodé autorské společenství, při málokteré jiné příležitosti obdobně bohaté.¹⁴ *Sborník Blahoslavův* můžeme snad v tomto ohledu srovnávat s – přeci jen ještě obsáhlejším a reprezentativnějším – *Svatováclavským sborníkem*,¹⁵ aniž bychom našli mnoho dalších analogií. Proto je s podivem, že sborník nereflektují František Kutnar a Jaroslav Marek ve svých *Přehledných dějinách českého a slovenského dějepisectví*,¹⁶ stejně jako pomíjejí Urbánkovu

11 Tamtéž, 33. Chudoba, proslavený spíše jako anglista, přitom na Blahoslava psal doktorskou disertaci (1905). V době, o níž Chudoba psal, byly kromě výše uvedeného k dispozici *Gramatika (Jana Blahoslawa Grammatika česká*, vydali Ignác Hradil a Josef Jireček, Vídeň 1857), nekrologium (*Codex strahoviensis... Todtenbuch der Geistlichkeit der Böhmisches Brüder*, vydal Joseph Fiedler, Wien 1863), *Vady kazatelů (Br. Jana Blahoslava Vady kazatelův*, vydal F. A. Slavík, Praha 1876, nové vyd. 1905), úryvky z Blahoslavových děl, úřední akta a několik dopisů v Gollově edici (Jaroslav Goll, *Quellen und Untersuchungen zur Geschichte der böhmischen Brüder I.–II.*, Prag 1878–82) a populární edice začátku Historie fratrum (*Bratrské listy* 13, 1906, 23–24, 31–32, 39–40, 47–48, 58–60, 67–68). Nebyl to sice samozřejmě celý Blahoslav, ale zas tak málo také ne.

12 Fr. M. Bartoš, *Z Blahoslavovy činnosti dějepisné*, *Kalich* 8 (1923), 12; Blahoslavovi bylo přitom věnováno celé číslo časopisu (č. 1, 1–48), o kterém ještě bude řeč později, další texty však již podobně polemický náboj neměly.

13 Václav Novotný – Rudolf Urbánek (eds.), *Sborník Blahoslavův (1523–1923). K čtyřstému výročí jeho narozenin*, Přerov: Výbor pro postavení pomníku Blahoslavova, 1923.

14 Jedním z důvodů nepochybně bylo i to, že k práci na sborníku se sešli profesori nedávno zřízené filosofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně (třebaže nejen oni), kteří dílo chápali jako veřejnou demonstraci své odborné práce – a potvrzení užitečnosti svého pracoviště.

15 Karel Guth – Jan Kapras – Antonín Novák – Karel Stloukal (eds.), *Svatováclavský sborník. Na památku 1000. výročí smrti knížete Václava Svatého I–II/3*, Praha: Národní výbor pro oslavu svatováclavského tisíciletí, 1934–39.

16 František Kutnar – Jaroslav Marek], *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví I–II.*, Praha: NLN, 1973–78.

sice krátkou, avšak důkladnou studii o měnícím se postoji Jednoty ke vzdělání,¹⁷ která jeho příspěvek v jubilejním sborníku dále rozvíjela.

Nejobsáhlejší a z hlediska církevních dějin i nejdůležitější studií sborníku bylo nicméně *Náboženské stanovisko B. Jana Blahoslava* z pera profesora nedávno zřízené evangelické Husovy fakulty Ferdinanda Hrejse. Studií v podstatě knižního rozsahu autor potvrdil své ústřední místo v české evangelické historiografii, ale i střízlivý pohled na předmět jejího zájmu: i když uznával a oceňoval Blahoslavovu velikost, neodpustil si opatrnou poznámku, že „pokoušíme-li se poznati a oceniti náboženský život Blahoslavův, [...] nejde tu [...] jen o Blahoslava, nýbrž jde vlastně zároveň o svéráznost celého našeho českého života náboženského“.¹⁸ Hrejsovi byla zřejmá nesamostatnost Blahoslavovy teologie, jeho závislost na B. Lukášovi a celé myšlenkové tradici Jednoty, kombinovaná ovšem s obdobnou závislostí na evropských reformačních humanistech, hledání kompromisů při současném zájmu o to ústřední – zprostředkování přesného znění křesťanského Písma. Blahoslav byl i jako autor svých literárních děl, i jako autor písní a liturg víc filologem a praktickým organizátorem než originálním myslitelem, natož teologem mezinárodního formátu. K tomu však třeba dodat, že právě proto mohl být v moderní době snáz zhodnocen a přijat širším společenstvím církevním (pro svoji písmocentričnost) i národním (pro literární a vzdělávací působení ve vernakulárním jazyce).

Jestliže *Sborník Blahoslavův* představoval zdařilý přehled Blahoslavova života a díla, náboženských názorů i hlavních spisů, nebyl to konec jubilejního klasobraní. Snad i v reakci na Chudobův stesk vzniklo nemálo dalších pramenových edic vědeckých i populárních (včetně bibliofilských Špalíček Karla Reichla)¹⁹ a v této souvislosti došlo i na poněkud nešťastnou kontroverzi ohledně jeho díla. Editor reprintu Blahoslavova Nového zákona Jaroslav Konopásek

17 Rudolf Urbánek, *Jednota bratrská a vyšší vzdělání až do doby Blahoslavovy. Příspěvek k 400. výročí narozenin Blahoslavových*, Brno: Filosofická fakulta MU, 1923.

18 Ferdinand Hrejsa, *Náboženské stanovisko B. Jana Blahoslava*, in: Novotný – Urbánek (eds.), *Sborník Blahoslavův*, 50–120, zde 50, srov. i 116–120.

19 Jan Blahoslav, *O původu Jednoty bratrské a řádu v ní*, vyd. Otakar Odložilík, Praha: Reichl, 1928; Jan Blahoslav, *Spis o zraku...*, vyd. František Chudoba, Praha: Reichl, 1928; *Blahoslavův Nový zákon z roku 1568 I.–II.*, vyd. Jaroslav Konopásek, Praha: Jaroslav Konopásek, 1931–32; *Cesty Českých bratří Matěje Červenky a Jana Blahoslava*, vyd. Timoteus Č. Zelinka, Praha: Jan Laichter, 1942; *Jana Blahoslava Naučení mládežencům*, vyd. František Bednář, Praha: Kalich, 1947; Jan Blahoslav, *Pochodně zazzená*, vyd. Pavel Váša, Praha: Jan Laichter, 1949.

dospěl totiž k přesvědčení, že navzdory svému vyjádření Blahoslav Písmo nepřekládal z řeckého originálu, nýbrž z latiny, přičemž vycházel z nějaké (snad Bezovy) dobové řeckolatinské edice.²⁰ Tvrdá, někdy až poněkud jízlivá kritika a znevážení národního i církevního velikána vyvolaly samozřejmě negativní odezvu, avšak než mohlo dojít k dostatečné akademické diskusi, Konopásek zemřel a téma bylo opuštěno.

Méně kontroverzní byla naopak důkladná rozprava Kamila Krofty o bratrském dějepisectví, opětovně řešící autorství *Historie fratrum*, ale i reálnější Blahoslavův přínos k uchování a interpretaci pramenů staré Jednoty.²¹ Její autor se ovšem vydání svého díla již nedožil a neméně pohnuté byly i osudy nejpromyšlenější z Blahoslavových edic, Vášovy *Pochodně zazžené*: během druhé světové války nesměla vyjít a nakonec se stala labutí písni nejen sbírky pramenů české reformace Sloupové pamětní, ale i celého Laichterova nakladatelství.²² Přesto právě tento výbor, přibližující snad všechny „neúřední“ fazety Blahoslavova díla, je víc než zdařilým – a po mém soudu dodnes nepřekonaným – uvedením do Blahoslavova myšlenkového světa, argumentace i stylu jeho spisů.

Podstatnou část meziválečných, válečných i krátce poválečných autorů a editorů českých blahoslavik přitom tvořili jeho „souvěrci“, či spíše následovníci – moderní evangelíci, kteří tímto zájmem vedle čistě vědeckých cílů sledovali i vlastní cíle náboženské. S nástupem komunistického režimu po roce 1948 se to mělo změnit, přestože úplně nevymizela ani církevní historiografie, o níž bude řeč v jednom z následujících oddílů. Tuto transformaci přitom můžeme alespoň symbolicky dokonce personifikovat. Z evangelických kruhů totiž vzešla i jedna z nejvýznamnějších badatelek o bratrském knihtisku a literatuře druhé poloviny 20. století, Mirjam Bohatcová. Byla dcerou starozákonníka Slavomila Daňka a provdala se za jeho žáka Miloslava Bohatce, neúspěšně aspirujícího na profesorské místo na evangelické fakultě – proto nijak nepřekvapuje, že své vlastní badatelské úsilí zaměřila právě na bratrské tisky a z nich zejména Bibli kralickou.²³ Bohatec ovšem profesuru nezískal

20 Jaroslav Konopásek, *Řeckolatinská předloha Blahoslavova Nového zákona. Prolegomena textové kritiky kralického textu Nového zákona*, Praha: Jaroslav Konopásek, 1932; srov. již též, *Dvě studie o Bibli Kralické, Sborník filologický* 9 (1931), 96–133.

21 Kamil Krofta, *O bratrském dějepisectví*, Praha: Jan Laichter, 1946, 81–119.

22 Jiří Lach (ed.), *O umlčené kulturní epoše. Kus nakladatelské historie – vzpomíná a uvažuje František Laichter II.*, Praha: Academia, 2021, 284–294, 673.

23 Srov. již Mirjam Daňková, *Práce hodná knihovníka. Oddělení starých tisků. Blahoslavův Nový zákon, Časopis Národního musea, oddíl duchovnědný* 116 (1947), 82–89; disertace,

a (pozdější) manželé se s církví na počátku padesátých let přinejmenším dočasně rozešli, aniž by proto opustili své odborné zájmy – Mirjam Bohatcová až do počátku tzv. normalizace působila ve filologickém kabinetu ČSAV a k bratrským tiskárnám a knihovnám publikovala jak v zahraničí (*Gutenberg Jahrbuch*), tak zejména později i v Československu (*Časopis Národního musea*, sborník *Z kralické tvrže*). Jádrem její práce ovšem nebylo studium obsahu, nýbrž knihařských technik, typografie a grafiky.

Členství v nekatolické církvi – tentokrát v Církvi československé (husitské), během komunistického režimu ovšem nevystavované na odív,²⁴ k Blahoslavovi možná dovedlo i jeho posledního životopisce, Josefa Janáčka. I když se zprvu musel věnovat jiným, dobově požadovaným tématům z hospodářských dějin, melantrišská edice Odkazy pokrokových osobností naší minulosti mu umožnila důkladně zpracovat Blahoslavovu biografii s edicí ukázek z několika jeho děl,²⁵ čímž mu otevřela prostor k širším syntézám dějin 16. století, včetně nedokončeného pokusu o pokračování v Laichterových dějinách – *Době předbělohorské*.²⁶ Snad lze říci i to, že se spolu s několika pragensii stala ukazatelem postupného obratu tohoto historika ke kulturním dějinám i k řadě spíše populárněji orientovaných, přesto však odborně fundovaných životopisů z jeho pera. Nešlo však jen o důležitý mezník v tvorbě Josefa Janáčka. Jeho *Jan Blahoslav* je zdařilou syntézou a dosud nepřekonaným shrnutím veškerého bádání o této osobnosti v dobovém kontextu, doplňovaným vlastně jen v jednotlivostech. Snad jen – jak už to ale v biografiích bývá – příliš akcentujícím význam pojednávané osobnosti, v daném případě Blahoslavův osobní vliv na zásadní obrat Jednoty k humanistickému vzdělání, stejně jako na širší kulturní dění v české společnosti. Janáček Blahoslava dokonce vykreslil jako příkladnou osobnost „druhé epochy“ české renesance, myšlenkově neomezenou ani svým církevním ukotvením, což je interpretace poněkud svévolná.

obhájena v roce 1948, vyšla jako táž, *Bratrské tisky ivančické a kralické (1564–1619)*, Sborník Národního musea v Praze V.A/1, Praha: Národní museum, 1951.

24 Jaroslav Pánek, *Josef Janáček*, Věda kolem nás 103, Praha: Středisko společných činností AV ČR, v. v. i., 2020, 6.

25 Josef Janáček, *Jan Blahoslav*, Praha: Svobodné slovo, 1966.

26 Josef Janáček, *České dějiny. Doba předbělohorská 1526–1547 I/1–2*, Praha: Academia, 1968–84.

K novým doplňkům blahoslavovských studií samozřejmě přispělo jeho další výročí a s ním spojená uherskobrodská konference,²⁷ vydávání vlastivědného a lokálněhistorického sborníku *Z kralické tvrže* (1967–2006),²⁸ i partikulární bádání v různých oborech kulturně-, literárně- i hudebněhistorických studií, včetně nových edic Blahoslavových spisů.²⁹ Jestliže akademický *Lexikon české literatury* konstatoval, že „B[lahoslavova] tvůrčí aktivita, slučující kvality vědce a umělce, [přerostla] rámec církevního zaměření a stala se významnou hodnotou celonárodní kultury“,³⁰ této charakteristice odpovídá rozvětvené a poměrně bohaté, třebaže jen zřídka monografické uchopování Blahoslavovy tvorby a osobnosti v různých oblastech kulturních dějin.³¹ Úplná blahoslavovská bibliografie by dnes čítala stovky položek,³²

27 Svatopluk Bimka – Pavel Floss (eds.), *Sborník studií k čtyřstému výročí úmrtí Jana Blahoslava*, Uherský Brod: Museum J. A. Komenského, 1974. Naproti tomu menší sborníček, který v roce čtyřstého výročí úmrtí skutečně stačil vyjít (Vojtěch Sklenář [ed.], *Jan Blahoslav Přerovský 1571–1971*, Přerov: Měst. NV, 1971), má jen popularizační a po odborné stránce velmi problematický charakter.

28 Blahoslavovi bylo věnováno monotematické číslo *Z kralické tvrže* 5 (1971) a z dalších článků zejména Jan Skutil, Jan Blahoslav – předchůdce Komenského, *Z kralické tvrže* 8 (1975–76), 67–69; Mirjam Bohatcová, Ediční program ivančické a kralické tiskárny bratrské, *Z kralické tvrže* 10 (1978–79), 9–22; Olga Settari, Českobratrská hudební produkce v díle Jana Blahoslava a Jana Amose Komenského, *Z kralické tvrže* 11 (1984), 32–37; Amedeo Molnár, Kralická Šestidílká v souvislostech českého biblicismu, *Z kralické tvrže* 11 (1984), 38–45.

29 *Gramatika česká Jana Blahoslava*, vydali Mirek Čejka – Dušan Šlosar – Jana Nechutová, Brno: Masarykova univerzita, 1991; Ota Halama, Jan Blahoslav o rozdíle mezi správci Jednoty a luterským kněžstvem, *Teologická reflexe* 9 (2003), 70–86; čtenářská edice Jan Blahoslav, *Čtyři menší spisy*, vydal Mirek Čejka, Brno: Host, 2013; faksimile Jan Blahoslav, *Musica*, vydali Petr Daněk – Jiří K. Kroupa, Praha: Koniasch Latin Press, 2016, a do jisté míry vlastně také paderbornská *Kralitzer Bible / Kralická bible*, vydali Hans Rothe – Friedrich Scholz, Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1995 (úplnou edici Šestidílký v novodobé transkripci vydala teprve 2014 Česká biblická společnost).

30 jk [Jaroslav Kolár], „Blahoslav Jan“, in: *Lexikon české literatury I.*, Praha: Academia, 1985, 246–248, zde 248.

31 Např. přehled výzkumů Blahoslavovy biblistiky podal Jiří Just, *Biblický humanismus Jana Blahoslava. Překlad Nového zákona z roku 1564/1568 a jeho kontext*, Praha: Historický ústav AV ČR, 2019, 15–47.

32 Dosud nejobsaáhlejší bibliografii k jednotlivým Blahoslavovým spisům (nikoli tedy k jeho osobnosti a životu) zpracovala Mirjam Bohatcová, in: S. Bimka – P. Floss (eds.), *Sborník studií k čtyřstému výročí úmrtí Jana Blahoslava*, 188–204. Neúplná elektronická databáze Historického ústav AV ČR eviduje 749 záznamů obsahujících položku „Jan Blahoslav“, nedokáže však odlišit blahoslavíka od textů vztahujících se k osobám s křestními jmény „Jan Blahoslav“; *Bibliografie dějin Českých zemí*, <https://biblio.hiu.cas.cz/> [cit. 8. 6. 2022].

Jan Blahoslav se za dvě století stal z téměř neznámého autora nezpochybnitelnou veličinou. V dalším textu se proto zaměříme na otázku, jak tomu bylo v obecném povědomí.

Vzpomínaný národní a církevní velikán

Obrozenecká a pozdější tvorba „národního panteonu“ kulturních a politických velikánů českého národa šla v 19. století ruku v ruce s odkrýváním literárních a dalších památek, v případě někdejší Jednoty bratrské a jejích představitelů přímo ukázkově. Jan Blahoslav, či spíše jeho novodobý obraz, měl v tomto ohledu „usnadněnou pozici“, protože, jak už bylo uvedeno, patřil mezi nepočetnou skupinu bratrských spisovatelů neváhajících svá díla podpisovat (což nikterak nebránilo tomu, že mu byla připisována i díla další), a jeho jméno se často vyskytovalo v dochovaných aktech Jednoty bratrské, která ostatně sám pomáhal shromáždit a tím i zpřístupnit dalším generacím.

Již Riegrův *Slovník naučný* Blahoslavovi proto věnoval skoro celou stránku a v *Ottově slovníku naučném* šlo o stránky dvě, o bratrském biskupovi a vzdělavateli psala i populárnější média. Blahoslavovo jméno sice nefigurovalo v prvním návrhu Karla Hartiga na pojmenování ulic části Královských Vinohrad (pozdějšího Žižkova³³) po velikánech české reformace, začalo se však používat velmi záhy, před rokem 1875.³⁴ Příklad pražského předměstí přitom nezůstal osamocený, naopak zejména v průběhu 20. století Blahoslavovu ulici získala většina moravských a českých měst alespoň střední velikosti. K jeho jménu se přihlásila i základní škola v Kralicích nad Oslavou a jedno z přerovských gymnázií, stejně jako střední pedagogická a sociální škola zřizovaná obnovenou Jednotou bratrskou v Hejnicích. Nejznámější pomník Jana Blahoslava vytvořil k 400. výročí jeho narození František Bílek pro Blahoslavův rodný Přerov. Od roku 1958 jde přitom o zapsanou kulturní památku, i když podle současného katalogu ceněnou možná spíše jako „výrazná součást urbanistického řešení prostoru Horního náměstí“ než umělecké dílo samo o sobě.³⁵ Což ovšem nic nemění na společenském a kulturním významu

³³ Od roku 1922 pražská čtvrt.

³⁴ Martin Laštovka (ed.), *Pražský uličník, Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství I.-II.*, Praha: Academia, 1997–98, I., 78; II., 478–479.

³⁵ Pomník Jana Blahoslava, in: *Památkový katalog Národního památkového ústavu*, <https://pamatkovykatalog.cz/pomnik-jana-blahoslava-536794> [cit. 6. 5. 2022].

zobrazeného, jež o pár let později dobře vystihl historik Václav Novotný při odhalování dalšího Blahoslavova pomníku v Ivančicích.³⁶

Hlásila-li se k odkazu Jana Blahoslava i širší moderní česká společnost, tím větší význam samozřejmě měl pro kruhy svých „souvěrců“.³⁷ evangelíky, po roce 1918 sloučené do Českobratrské církve evangelické, i menší protestantské církve – především obnovenou Jednotu bratrskou, nebo pro Církev československou (husitskou), která se k odkazu české reformace začala postupně systematicky hlásit. V poslední uvedené církvi, založené v roce 1920, byly po Janu Blahoslavovi pojmenovány tři sbory (modlitebny v Dolních Kounicích, Morkovicích – Slížanech a Přerově),³⁸ nakladatelské družstvo (zprvu jen tiskárna)³⁹ a v roce 1941 i církevní kalendář (ročenka).⁴⁰ Rovněž v Českobratrské církvi evangelické – třebaže v mnohem menší míře – se uplatnila tendence nazývat sbory, v tomto případě spíše společenství věřících než jen bohoslužebné prostory,⁴¹ po dávných významných „souvěrcích“, a proto se oddělený druhý žižkovský sbor zprvu příležitostně nazýval Blahoslavovým,⁴² později od toho však bylo upuštěno. Žádný další případ není znám, avšak při

36 Václav Novotný, Jan Blahoslav, in: *Ročenka krajinského musea v Ivančicích 1932*, 4–12.

37 Lépe snad novodobých následovníků, protože i když řada moderních českých (a nejen českých) protestantských církví na tradici staré Jednoty bratrské chtěla navazovat i programově, jejich moderní a současná věrouka se od té původní – ostatně také proměnlivé a samozřejmě ani dnes nikoli v úplnosti přístupné – liší i velmi podstatně. K tématu viz Zdeněk R. Nešpor, *Tradice a konstrukce tradice české reformace v novodobých protestantských církvích*, *Národopisná revue* 29 (2019), 115–123.

38 Srov. Olga Pešková-Konoušská, *Postavy, jejichž jména nesou naše sbory, kalendář Blahoslav 1953*, 95–104, která ovšem uvádí jenom Přerov – oba další sbory byly otevřeny právě v roce 1953.

39 Antonín Stržínek, *Deset let činnosti Tiskového a naklad. družstva ČČS, Český zápas 8* (1930), 69–73, zde 72.

40 Kalendář nesl v letech 1922–40 název *Český zápas*, stejně jako ústřední církevní periodikum, toho se církev, v roce 1940 nuceně přejmenovaná na Českomoravskou, musela s ohledem na protektorátní kulturní politiku vzdát. Název *Blahoslav* ročenice zůstal i v poválečném období.

41 Evangelická církev tak (již) nemá Blahoslavův sbor, má však takto pojmenovanou církevní budovu: brněnský evangelický sbor v roce 1921 koupil multifunkční sborový dům (v tomto období neužívaný jako standardní modlitebna), jenž byl o dva roky později u příležitosti Blahoslavova výročí pojmenován po něm. Blahoslavův dům (na nynější Lidické ulici) se po rozdělení sboru v roce 1951 stal sborovým domem a modlitebnou Druhého brněnského sboru ČCE, jemuž slouží dosud. Zdeněk R. Nešpor, *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*, Praha: Kalich, 2009, 80–82.

42 Informaci neuvádí zpráva o sboru v *Církev v proměnách času. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické*, Praha: Kalich, 1969, 200–201; sbor nicméně v letech

nuceném rozdělení původní Husovy fakulty v roce 1950 na bohosloveckou školu Církve československé, která si ponechala toto jméno, a evangelickou teologickou fakultu, která je byla nucena opustit, bylo evangelíkům dáno na výběr, přihlásí-li se jménem své fakulty k Janu Blahoslavovi či J. A. Komenskému⁴³ (zvolili přitom druhou možnost).

Větší kulturní význam měl nicméně jiný odkaz, Blahoslavova společnost obírající se „studiem dějin náboženských v Československu, zvláště Jednoty bratrské a evangelických církví“.⁴⁴ O ustavení takovéto vědecké společnosti usiloval Ferdinand Hrejsa již od roku 1921, nakonec k němu došlo v lednu 1926 a spolek převzal vydávání časopisu *Reformační sborník*,⁴⁵ začal pořádat veřejné přednášky a výstavy (nejvýznamnější byla výstava *Viklif a Čechy* v pražské univerzitní knihovně v roce 1935) a vydávat literaturu spojenou s dějinami českých evangelíků. Prvním svazkem se stala Hrejsova polemika *Kníže Václav ve světle pravdy*,⁴⁶ po níž následovalo dalších devět svazků pramenných edic i analytické literatury z per F. M. Bartoše, Ferdinanda Hrejsy, Kamila Krofty a dalších. Snad nejvýznamnější z nich byly edice pamětí raně tolerančních kazatelů Jana Szalatnaye a Jana Végha, vedle toho nepravidelně až do roku 1946 vycházel rovněž *Reformační sborník*,⁴⁷ v němž vedle kratších studií na pokračování vyšly i Hrejsovy *Sborové Jednoty bratrské*. Hned zpočátku, v roce 1928, měl spolek vedle jednoho čestného a 14 zakládajících členů 182 členů činných, z toho 150 osob a 32 korporací,⁴⁸ a k mírnému nárůstu členské základny docházelo i později. Blahoslavova společnost přestala existovat, nebo přinejmenším ztratila možnost veřejného působení a tím i význam,

1929–42 vydával *Sborový věstník Blahoslavova česko-bratrského evangelického sboru v Žižkově*.

43 Vojtěch Novotný, *Katolická teologická fakulta 1939–1990. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*, Praha: Karolinum, 2007, 94–95.

44 Blahoslavova společnost, *Reformační sborník* 2 (1928), 119–123, zde 121.

45 Zdeněk R. Nešpor, *Století evangelických časopisů, 1849–1948. Časopisy v dějinách „lido-vých“ protestantských církví v Čechách a na Moravě*, Praha: Kalich, 2010, 146–149.

46 Ferdinand Hrejsa, *Kníže Václav ve světle pravdy*, Praha: Blahoslavova společnost, 1928.

47 Vydávání sborníku, které se ustálilo na dvouleté periodicitě, skončilo v roce 1939, svazek za rok 1941 vyšel teprve po válce v roce 1946. Přípravovaný další svazek za rok 1948 již vyjít nemohl.

48 Rud. Vepřík, Z Blahoslavovy společnosti, *Reformační sborník* 3 (1929), 120–122, zde 121. Mimo výroční a pokladní zprávy, uveřejňované v *Reformačním sborníku*, je o činnosti společnosti známo jen několik útržkovitých poznámek z deníků O. Odložilíka (Otakar Odložilík, *Deníky z let 1924–1948 I. 1924–1939*, vydala Milada Sekyrková, Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2002, 44, 54, 217, 222).

po komunistickém převratu na konci čtyřicátých let, i tak však na poli českých evangelických církevních dějin vykonala víc než kterákoli jiná korporace.

Blahoslavův odkaz ovšem neoslovoval jenom spolky, nýbrž hlásili se k němu i jednotlivci, respektive rodiny z řad členů nekatolických církví. Mezi jinými emblematickými křestními jmény se tak již na konci 19. století začalo objevovat spojení jmen „Jan Blahoslav“ a jeho frekvence zřejmě stoupla v souvislosti s medializovanými blahoslavovskými výročími.⁴⁹ Prvním veřejně známým nositelem křestních jmen Jan Blahoslav se stal syn časlavského reformovaného faráře, filosof a politik J. B. Kozák (1888–1974), následovaný synem faráře z Třebechovic pod Orebem, literárním historikem J. B. Čapkem (1903–1982), a dalšími až po současnost. V Českobratrské církvi evangelické jako faráři působili J. B. Horký (1923–1995), J. B. Šourek (1934–1988) a J. B. Vejnar (1899–1969), teolog Adolf Novotný měl syna J. B. Novotného (1917–1983), grafika. Duchovním a posléze významným církevním historikem Církve československé husitské a představitelem Husitské teologické fakulty UK je J. B. Lášek (* 1956). Výčet, který vzhledem k omezenosti zdrojů zahrnuje jenom veřejně známé osobnosti, přitom zajisté není úplný, i tito slavní nositelé jména bratrského teologa nicméně zaručují, že jeho odkaz či alespoň vzpomínka naň zůstává živá dodnes.

Církevní historikové o Blahoslavovi

Jestliže na tomto místě pomíjíme výsledky novějších výzkumů v oblasti hudební a literární vědy, bohemistiky, dějin knihtisku a dalších oborů, je třeba přiblížit alespoň specializovanou církevní historiografii. Přínos některých jejích zejména raných představitelů, který překročil hranice náboženského a církevního dějepisectví, jsme již probrali, nyní půjde o to, jak byl tento odkaz rozvíjen dále. Tím spíš, když k dalšímu studiu a interpretaci Blahoslavova působení či díla měli nekatoličtí církevní historikové vedle odborných také konfesní, případně i osobní motivace. V obrazových dějinách Jednoty bratrské se píše, že Blahoslav, „vozataj lidu Páně“, byl „největší bratrskou osobností před J. A. Komenským“.⁵⁰

49 K významu, přikládáném (nejen) českými protestanty reformačním výročím, v tomto případě ovšem nikoli blahoslavovským, srov. Martin Wernisch, *Evropská reformace, čeští evangelíci a jejich jubilea*, Praha: Kalich, 2018; resp. i týž, Nad výsledky mezinárodního bádání k 500. výročí reformace, *Český časopis historický* 119 (2021), 612–661, 848–905.

50 Radim Kalfus (ed.), *Jednota bratrská v obrazech. 1457–1957*, Praha: ÚCN, 1957, 47.

Přehlednutí církevního dějepisectví na toto téma ovšem přináší poněkud paradoxní závěr: blahoslavik není zdaleka tolik, větší pozornost vyvolávala jiná témata či osobnosti a Jan Blahoslav nebyl v těchto kruzích samostatně zpracováván o nic víc než v případě jiných partikulárních historických subdisciplín, historickou jazykovědou počínaje a muzikologií konče. Blahoslava samozřejmě nešlo pominout v kompendiích českých náboženských a církevních dějin, z nichž mu díla evangelických autorů přirozeně dávala větší prostor;⁵¹ avšak jeho zpracování přitom nepřekračovalo standard dobové nekonfesní historiografie, aniž jej vždy dosahovalo. Jedinou výjimkou byl Ferdinand Hrejsa, výše již zmíněný jako faktický Blahoslavův monografista, a i to především proto, jak Blahoslavovu osobnost a dílo dokázal včlenit do kontextu ideového a organizačního vývoje bratrské linie české reformace.

Obdobně neinovativně byl Blahoslav traktován i v přehledech dějin staré Jednoty,⁵² z nichž ostatně měl větší akademický význam jen jediný, Říčanovy *Dějiny Jednoty bratrské*, a i to zejména kvůli objevné historickoteologické kapitole Amedea Molnára.⁵³ Ta se ovšem Blahoslava dotkla jen okrajově, zatímco v Říčanově historickém výkladu byl kromě běžných charakteristik jeho působení a díla zdůrazněn Blahoslavův význam hymnografický – ne neprávem, protože několik Blahoslavových písní bylo i v tehdy užívaném církevním zpěvníku, stejně jako ve zpěvnících pozdějších.⁵⁴

Mimo obecná či syntetická díla je třeba v souvislosti s evangelickými církevními blahoslaviky uvést již okrajově zmíněné jubilejní číslo revue *Kalich*, „církevní verzi“ všeobecných oslav v roce 1923.⁵⁵ Avšak zatímco význam *Blahoslavova sborníku* byl značný, redakce tehdy nejvýznamnějšího ústředního

51 Srov. F. Šebesta, *Dějiny církve křesťanské se zvláštním zřetelem na církev česko-moravskou*, Praha: Spolek Komenského, 1888, 358; Ferdinand Hrejsa, *Česká konfesse, její vznik, podstata a dějiny*, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1912; týž, *Česká reformace*, Praha: Josef R. Vilímek, [1914], 53–54, 63–64; týž, *Dějiny křesťanství v Československu V. Za Ferdinanda I. (1526–1564)*, Praha: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, 1948; VI. *Za krále Maxmiliána II. (1564–1576)*, Praha: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, 1950; Štěpán Šoltész, *Dějiny křesťanské církve*, Praha: Kalich, ÚCN, 1952, 67–68; Miloslav Kaňák (ed.), *Československá církev a Jednota bratrská*, Praha: ÚCN, 1967.

52 Miloslav Kaňák a kol., *Významné postavy staré Jednoty bratrské a jejich dílo*, Praha: ÚCN, 1957, 152–164; Rudolf Říčan, *Dějiny Jednoty bratrské*, Praha: Kalich, 1957.

53 Nešpor, *Die Brüderunität in der modernen tschechischen Geschichtsschreibung*, 503.

54 Říčan, *Dějiny Jednoty*, 231–232; srov. *Zpěvník Českobratrské církve evangelické*, Praha: Kalich, 1930. K této oblasti Blahoslavova díla souborně nejnověji Jan Kouba, *Slovník staročeských hymnografů (13.–18. století)*, Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2017, 23–33.

55 *Kalich* 8 (1923/1), 1–48.

církevního periodika (oficiální *Český bratr* začal vycházet teprve následujícího roku) se spokojila s nepříliš důvěryhodnou Bartošovou polemikou, s proklamativním článkem Jana Herbena, který sice Blahoslava charakterizoval jako „největšího básníka a hudebníka 16. století“, ovšem jen na základě starší literatury, a se dvěma výtahy z dobových blahoslavik: Ferdinand Hrejsa v lidové zkratce zrekapituloval svůj text z přerovského sborníku a jinak neznámý František Malínský svoji populární brožurku k Blahoslavovu jubileu.⁵⁶ Podobně slabý byl i jeden z posledních textů prvního děkana Husovy fakulty G. A. Skalského, upozorňující na Blahoslavovy kancionály a „zdravě konzervativní“ přístup k liturgii⁵⁷ – téma bylo jinými autory zpracováno hlouběji.

V následujících dekadách se v kontextu dějin (bratrského) knihtisku Blahoslavovi věnovala Mirjam Bohatcová, avšak ta záhy perspektivu církevní historiografie i církevní půdu opustila, jak už bylo řečeno výše. Zbývali tedy etablovaní církevní historikové, kteří u příležitosti dalších blahoslavovských výročí zpracovali dílčí či souborné studie, svým charakterem a významem nicméně nepřekračující právě uvedený text Skalského.⁵⁸ Z tohoto rámce se zdají vyčnívat jenom dva typy textů, jednak nové studie a edice Amedea Molnára, jednak polemika mezi tímto církevním historikem a novozákonníkem Jindřichem Mánkem.

Molnár se musel s podstatnou částí Blahoslavova díla seznámit již v době, kdy psal svou doktorskou disertaci o B. Lukášovi,⁵⁹ a soustavně se mu začal věnovat v souvislosti se studiem dějin bratrského sboru v Mladé Boleslavi, které podal jako práci habilitační.⁶⁰ Pět let, které Blahoslav v Boleslavi strávil, bylo přitom důležitých jak pro tamní sbor a celou Jednotu, tak pro budoucího biskupa, který se věnoval jak církevněorganizační, diplomatické a v neposlední řadě archivářské činnosti, tak vlastní tvorbě literární. V té i pozdější se

56 Srov. František Malínský, *Život Jana Blahoslava. Jubilejní vzpomínka*, Praha: Spolek Komenského, 1923.

57 Gustav A. Skalský, Blahoslavova liturgická příručka, *Kalich* 8 (1923), 40–47, zde 41.

58 Zejm. F. M. Bartoš, Blahoslav či Bílek?, *Křesťanská revue* 30 (1963), 108–110; Jan B. Čapek, Jan Blahoslav. Autor prostopравdy, *Křesťanská revue* 23 (1955), 317–323; týž, Veliký syn Moravy, *Sborník Matice moravské* 86 (1967), 167–190; Antonín Frinta, Význam Jednoty bratrské pro českou řeč, in: Rudolf Říčan (ed.), *Bratrský sborník. Soubor prací přednesených při sympoziu konaném 26. a 27. září 1967...*, Praha: ÚCN, 1967, 93–95, a několik dalších textů tohoto sborníku.

59 Knižně Amedeo Molnár, *Bratr Lukáš, bohoslovec Jednoty*, Praha: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, 1948.

60 Habilitace 1949, knižně jako Amedeo Molnár, *Boleslavští bratři*, Praha: Kalich, 1952.

totiž podle Molnára odrazila právě i Blahoslavova boleslavská zkušenost,⁶¹ což byla hypotéza překračující svědectví písemných pramenů a ukazující Molnára více jako teologického interpreta než jenom historika. I když se takto zřejmě cítil i sám,⁶² v následujících letech nejen tuto (ostatně marginální) blahoslavovskou hypotézu nerozvíjel, ale pustil se spíše do pramenných studií, navíc k teologicky nepřilíh přínosným dějinám pedagogiky. Kvalitně provedená edice pedagogik *Českokobratrská výchova před Komenským* se ovšem Blahoslavovi také nemohla vyhnout a komentované úryvky z jeho spisů přesvědčivě dokládaly známou věc, že „v Janu Blahoslavovi [...] vyrostl Jednotě muž, jenž sdružoval věrnost bratrské lidovosti s uvědomělou snahou po humanistické vzdělanosti [...] a] toto jeho úsilí vítězilo v Jednotě tím snáze, že šlo ruku v ruce s pokusy úzké rady o získání právního uznání Bratří na veřejnosti“.⁶³ Po několika letech Molnár nicméně spolu se svým učitelem J. B. Součkem vstoupil do polemiky s biblistou Církve československé (husitské) Mánekem.

I když se Církev československá (husitská) k teologické tradici české reformace v té době hlásila již dlouho a programově, a měla i kalendář *Blahoslav* a stejnojmennou „edici“ Ústředního církevního nakladatelství, k žádnému většímu zájmu o Jana Blahoslava mezi jejími teology a historiky to nevedlo. Čtyřsté výročí vydání Blahoslavova překladu Nového zákona to mělo alespoň dílčí měrou změnit. Biblistu Jindřicha Máňka přivedlo k porovnání Blahoslavova překladu se staršími českými překlady a radikálnímu tvrzení, že neprovedl než jejich revizi podle pramenných jazyků, a to ještě spíš z latinské vulgáty než z řeckého originálu, že tedy o nový překlad vlastně nejde.⁶⁴ Mánek se tak vlastně vydal ve stopách Jaroslava Konopáska, i když svůj názor vyvozoval z mnohem užší materie filologických důkazů. Na tuto kritiku jako první odpověděl evangelický biblista Souček, který podal argumenty proti Blahoslavovu čerpání z Bezova překladu a naopak dokazoval jeho práci s řeckým originálem.⁶⁵ Po Součkovi ještě ostřeji vystoupil Molnár, který návaznost Blahoslavova Nového zákona na starší české biblické překlady označil za vědomou a chtěnou, nikterak nesnižující Blahoslavův význam coby překladatele, a současně připomněl překlad žalmů B. Matěje Červenky, který podle

61 Tamtéž, 171–199, zde 193.

62 Noemi Rejchrtová, Amedeo Molnár, historik a teolog „reformace“, in: Petr Macek (ed.), *Ročenka Evangelické teologické fakulty UK 1996–1999*, Praha: Peres, 1999, 43–53.

63 Amedeo Molnár, *Českokobratrská výchova před Komenským*, Praha: SPN, 1956, 124–125.

64 Jindřich Mánek, Překlad či revize?, *Náboženská revue ČČS* 35 (1964), 18–25; srov. též, Jan Blahoslav a jeho místo v české biblické práci, kalendář *Blahoslav* (1964), 21–27.

65 J. B. Souček, Blahoslavův Nový zákon, *Křesťanská revue* 31 (1964), 107–111.

jeho názoru podobně – třebaže s menším autorským podílem – vstoupil do pozdější Bible kralické.⁶⁶ Na skutečnou polemiku však nakonec nedošlo ani tentokrát: Mánek Molnárovi neodpověděl a ani jeden z nich se tomuto tématu zřejmě dále nevěnoval. Ani to však ještě nebyl konec Molnárova sice okrajového, ale trvalého zájmu o Jana Blahoslava. V několika pozdějších studiích se totiž věnoval jeho historické teologii, či spíše jejím náznakům.⁶⁷

Další církevněhistorický zájem o Jana Blahoslava je teprve dílem současnosti, až na jednu výjimku však jde opět pouze o marginálie. Blahoslavovy spisy nemohli pochopitelně minout Jindřich Halama ve svém zpracování bratrských sociálních nauk,⁶⁸ ani o dekádu později Tabita Landová v rozboru (vývoje) bratrské liturgiky,⁶⁹ ani pro jednoho z nich však – nepřekvapivě – nepředstavovaly stěžejní pramen. Což lze říci i o dalších autorech publikujících v souvislosti se čtyřstým výročím Kralické bible.⁷⁰ Jediným zásadním novým dílem k blahoslavovské tematice se proto stala disertace Jiřího Justa, shrnující dosavadní diskuse o novozákonním překladatelství a posuzující je v kontextu Blahoslavovy filologie (ve světle teoretických koncepcí i praktických řešení jeho *Gramatiky*). Rovněž Just přitom konstatoval, že Blahoslavova návaznost na tradici domácí biblistiky byla vědomá, projevující se především ve snaze o zachování vysokého stylu, zatímco jako „exponent reformačního biblického humanismu“ přirozeně usiloval i o přesnost a srozumitelnost vernakulárního podání.⁷¹ Považoval jej tedy za přechodnou postavu, kombinující domácí

66 Amedeo Molnár, K otázce geneze kralického biblického díla, *Křesťanská revue* 31 (1964), 235–237.

67 Amedeo Molnár, Blahoslavovy náběhy k teologii dějin, *Křesťanská revue* 38 (1971), 208–214; též, Motivy Blahoslavova pohledu na dějiny, in: S. Bimka – P. Floss (eds.), *Sborník studií k čtyřstému výročí úmrtí Jana Blahoslava*, 15–23.

68 Jindřich Halama, *Sociální učení českých bratří 1464–1618*, Brno: CDK, 2003.

69 Tabita Landová, *Liturgie Jednoty bratrské (1457–1620)*, Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014; tématu se přitom do určité míry věnoval již Pavel Filipi, Tendence bratrské homiletiky, in: Amedeo Molnár – Pavel Filipi (eds.), *Do posledních končin. Sborník prací Josefu Smolíkovi k 60. narozeninám*, Praha: ÚCN, 1982, 77–100.

70 Sborníky Eliška Baťová a kol., *Za kralickou do Kralic, aneb 400. výročí Bible kralické*, Brno: Moravské zemské muzeum, 2013; Ota Halama (ed.), *Amica sponsa mater. Bible v čase reformace*, Praha: Karolinum, 2014 (zde i další studie T. Landové, Práce s Písmem při tvorbě kázání podle Blahoslavova spisu „Vady kazatelů“, 261–272); do jisté míry i tematické číslo Česká bible. Kulturní, ideový a politický fenomén v proměnách staletí, *Historie – Otázky – Problémy* 5 (2013/2).

71 Disertace 2007, hlavní závěry publikovány jako Jiří Just, Biblický humanismus Jana Blahoslava, in: Jan Roskovec (ed.), *Výklady a časy. Biblické a hermeneutické studie*, Jihlava: Mlýn, 2007, 136–153, zde 147–148.

reformační i zahraniční humanistické (spíše než reformační) vlivy, což ještě víc zdůraznil o dekádu později v knižním vydání přepracované disertace *Biblický humanismus Jana Blahoslava*.⁷²

Zevrubný přehled dosavadních názorů na Blahoslava-překladaatele Písma, ponor do jeho životopisu a širokého kontextu názorů, stejně jako seznámení s dobovými edicemi bible v klasických i relevantních vernakulárních jazycích Justovi umožnily formulovat shrnující závěr, že Blahoslav byl „symbolem střídání dvou epoch, [...] jeho východisko bylo radikálně odlišné od toho, s jakým se stejného úkolu ujal německý reformátor Martin Luther“. ⁷³ Zatímco evropská reformace stavěla na lidovém Písmu, Blahoslav je i ve vernakulárním jazyce ponechával v rukou teologicky vzdělaných kleriků, byl exkluzivistou jak jako humanistický vzdělanec, tak jako reprezentant zdaleka nikoli „demokratické“ Jednoty bratrské. Což ovšem současně relativizovalo jeho význam mimo bratrskou a národní kulturu: přes jeho velikost „je jeho dílo spíše svědectvím o jednu generaci opožděné recepcce trendů, jež v oblastech ležících na západ od našich hranic udávaly rytmus nejpozději v dobách nástupu reformace“. ⁷⁴

Závěrem

Jméno Jana Blahoslava a zájem o jeho dílo se mimo úzký okruh pohrobků staré Jednoty bratrské dostaly poměrně záhy, v počátcích českého národního obrození a okrajově dokonce již v éře osvícenské v souvislosti s objevováním do té doby odsuzovaných evangelických i přímo bratrských činitelů a partií národních dějin. Několik spisů vydaných za jeho života, včetně humanistického překladu Nového zákona, jenž pak vstoupil do Kralické bible, stejně jako hojný výskyt rukopisných blahoslavik ve fondech ochrannovského archivu obnovené Jednoty bratrské z tohoto biskupa a spisovatele záhy učinily jednoho z nejznámějších bratrů. Díky tomu také již před koncem 19. století pronikl do obecného historického povědomí. Podtržením Blahoslavova symbolického významu se pak staly oslavy jeho výročí, jubileí Jednoty bratrské nebo Kralické bible, šťastně připadající na léta konjunktury moderního československého státu a jeho poválečné obnovy, nebo naopak na éru protektorátní

72 Jiří Just, *Biblický humanismus Jana Blahoslava. Překlad Nového zákona z roku 1564/1568 a jeho kontext*, Praha: Historický ústav AV ČR, 2019.

73 Tamtéž, 213–214.

74 Tamtéž, 214–215.

diskriminace a kulturních represí rané „normalizace“, kdy zájem o historickou postavu byl bezmála tím jediným, co akademikům a kulturním či církevním pracovníkům zbylo.

Časný objev a snad až nadhodnocení Blahoslavova významu pro české kulturní dějiny vedly k hojnému a trvalému zájmu o jeho život a dílo. V profánním prostředí motivovanému jeho péčí o jazyk a „národní“ vzdělání (nehledě k jejich náboženské motivaci a humanistické orientaci), v prostředí evangelických církví zase futrovanému svým biblickým a konfesním ukotvením (nehledě k eklektičnosti a teologické nevyhraněnosti Blahoslavových spisů, ostatně z většiny systematické teologii vzdálených). Počet českých blahoslavik tak od poloviny 19. století dosáhl vyšších stovek a ve druhé polovině 20. století se rozvětvil do již sotva přehlédnutelné šíře v rámci celé řady jazykově-, literárně-, hudebně- a kulturněhistorických disciplín. Péči jejich pracovníků máme v moderních edicích k dispozici i značné množství Blahoslavových spisů, i když jejich reálná známost bude mimo úzký okruh profesionálních zájemců za emblematickým významem nejspíš pokulhávat.

Naopak zájem církevních a náboženských historiků o bratrského teologa a biskupa byl sice trvalý, ale v zásadě spíše okrajový. Dílem proto, že velkou část práce již dříve vykonali jejich profánní kolegové a další velký přínos byl v meziválečném období učiněn Ferdinandem Hrejsou a v poválečném období Amedeem Molnárem, takže vpravdě nebylo co objevovat. Ale patrně i proto, že množství hlubších studentů Blahoslavových spisů muselo být zřejmé, že absence objevitelného byla i důsledkem jejich charakteru a myšlenkového obsahu. Že Jan Blahoslav byl autorem sice významným, ne však největším – autorem moderním dějepiscectvím snad až přeceněným a teologicky málo zajímavým, natož originálním. Nejnovější blahoslavik-biblista Jiří Just toto konstatování přesvědčivě rozšiřuje i na oblast Blahoslavovy překladatelské činnosti: jeho význam byl na poli národní reformace, nikoli v evropském kontextu.

Ale i když uznáme Jana Blahoslava „jenom“ jako iniciátora zájmu o kvalitní a přesný překlad Písma do národního jazyka, na jeho významu pro dějiny Jednoty bratrské, českého protestantismu i české kultury raného novověku to rozhodně neubírá. Ponechme si Jana Blahoslava v paměti především jako biblicistu, tedy písmáka,⁷⁵ byť zdaleka nikoli lidového. Avšak nemylme se

75 Antonín Frinta, *Náboženské názvosloví československé. Jazykozpytný rozbor s doklady z naší reformační literatury*, Praha: Comenia, 1919, 51.

ani v tom, že již bylo všechno objeveno. Nedávné akademické edice Blahoslavových spisů, stejně jako důležitá kniha Justova, přesvědčivě ukazují, že blahoslavovští badatelé zdaleka neřekli své poslední slovo.

prof. PhDr. Zdeněk R. Nešpor, Ph.D.

Univerzita Karlova

Fakulta humanitních studií

Pátkova 2137/5, 180 00 Praha 8

Česká republika

Zdenek.Nespor@fhs.cuni.cz